

ارزیابی وضعیت شفافیت پورتال سازمان‌های دولتی (مطالعه موردی: وزارتخانه‌های ایران)

قاسمعلی جمالی^۱، عباس نرگسیان^۲، علی پیران نژاد^۳

چکیده: یکی از شرط‌های اساسی در جهت‌دهی عملکرد کارکنان و سازمان‌های دولتی، کاهش فساد، کسب اعتماد عموم و ایجاد جامعه مردم‌سالار است. در راستای این آرمان، سازوکاری به‌نام شفافیت وجود دارد. اطلاعات که یکی از حیاتی‌ترین مسائل برای بقای دموکراسی به‌شمار می‌رود، به وسیله شفافیت میان اطلاعات دولتمردان و شهروندان توازن قوی برقرار کرده تا نقش اثربخش آن ظاهر شود. با توجه به لزوم بهره‌گیری از اینترنت برای شفافیت، با تدوین بازبینی‌های، با روش سرشماری به بررسی ۱۸ پورتال وزارتخانه‌های کشور پرداخته شده است. روش پژوهش از نوع کمی و از نظر جهت‌گیری، از نوع ارزشیابی است. همچنین محیط پژوهش، میدانی، استراتژی پژوهش، پیمایشی و از حیث روش گردآوری اطلاعات و تجزیه و تحلیل روابط بین متغیرها از نوع توصیفی - مقایسه‌ای است. نتایج حاصل از میانگین امتیازات حاکی از آن است که با وجود جایگاه مهم وزارتخانه‌ها در اداره کشور و نقش سازنده آنها در جلب اعتماد عمومی، موضوع شفافیت هنوز جایگاه خود را پیدا نکرده و پورتال‌های وزارتخانه‌ها در سطوح ابتدایی شفافیت قرار داشته و به توجه ویژه برای ارتقای کیفیت پورتال خود از نظر شفافیت نیاز دارد.

واژه‌های کلیدی: ارزیابی، پورتال، شفافیت، وزارتخانه.

۱. کارشناس ارشد مدیریت دولتی، دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران، ایران

۲. استادیار گروه مدیریت دولتی، دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران، ایران

۳. استادیار گروه مدیریت دولتی، دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران، ایران

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۵/۰۸/۲۵

تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۳۹۵/۱۱/۱۹

نویسنده مسئول مقاله: قاسمعلی جمالی

E-mail: gh.jamali@ut.ac.ir

مقدمه

امروزه ابعاد زمانی و مکانی به وسیله فناوری‌های نوین ارتباطی طی شده و جهان امروز به مثابه یک دهکده به وسعت گیتی درآمده است، به طوری که انگار بشر کنونی در جهانی دیگری گام برمی‌دارد. آکمن و همکارانش از دولت الکترونیک به عنوان انقلابی یاد می‌کنند که در دهه اخیر در فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی رخ داده و با متحول ساختن زندگی روزانه افراد، ویژگی‌های تعاملات میان دولت و شهروندان را نیز تغییر داده است (آکمن، یازیچی، میشر و آریفوگلو، ۲۰۰۵: ۲۳۹ و ۲۴۰). انقلاب ارتباطات و ظهور شبکه‌ها، با بهره‌گیری از ابزارهای الکترونیک، تقویت مشارکت سیاسی و پیوند افقی میان شهروندان، سبب ساختار شکنی دولت و بازسازی دموکراسی از طریق بازآفرینی و شکوفایی آن شده است و از طریق تسهیل، انتشار و اصلاح اطلاعات و امکانات برای تشکیل منظومه‌های تعاملی و مباحثه‌ای، فرصت‌های فراوان فراهم آورده است (کاستلز، ۱۳۸۲: ج ۲، ۳۲۳ و ۴۱۸).

مقامات دولتی در بسیاری از موارد به پنهان کاری تمایل دارند و چیزی را که می‌خواهند مخفی بماند فاش نمی‌کنند. حتی در برخی موارد از دسترسی شهروندان به انواع خاصی از اطلاعات یا رسانه‌ها ممانعت می‌کنند (دی. ای. دیننگ، ۱۳۸۳: ۷۲) که زمینه بروز بسیاری از کار شکنی‌ها و فسادها و به تبع آن بی‌اعتمادی به دولت‌ها را فراهم می‌کند. در مقابله با این کژ کارکردها، دولت الکترونیک به دنبال کارکردهایی همچون شفافیت، پاسخگویی، عدم تمرکز، کارایی، اثربخشی، خدمت رسانی به موقع و دسترسی سریع و آسان به اطلاعات دولتی است (هاک، ۲۰۰۲: ۲۳۲). در همین راستا فناوری اطلاعات می‌تواند به خلق ساختاری شبکه‌یافته^۱ برای ارتباط بین (مک کلور، ۲۰۰۰) ارائه خدمات (بکر و زوریدیس، ۱۹۹۹)، کارایی و اثربخشی (هیگ، ۲۰۰۱)، عدم تمرکز (بیدلیز، ۲۰۰۷)، شفافیت (لپورت و همکاران، ۱۹۹۹) و پاسخگویی (مک گریگور، ۲۰۰۱) کمک کند (زینالی، پورعزت و دودانگه، ۱۳۹۱: ۵۶). دولت الکترونیک صرفاً تجهیز مقامات و کارمندان به رایانه، انجام رویه‌های عملی قدیمی به صورت خودکار، ارائه الکترونیکی اطلاعات نهادها و وزارتخانه‌ها و ایجاد پورتال‌های وزارتخانه‌ای نیست، بلکه عبارت است از متحول کردن دولت و فرایند کشورداری از طریق قابل دسترس‌تر، کارآمدتر و پاسخگوتر کردن آن و ارائه اطلاعات و خدمات به شهروندان و سایر نهادهای اجتماعی با استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات^۲ (قلی‌پور و پیران نژاد، ۱۳۸۷: ۲۲۵).

1. Networked structure
2. ICT

واحد امور اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد هر دو سال یک بار گزارشی تحت عنوان شاخص توسعه دولت الکترونیک^۱ در حوزه دولت الکترونیک منتشر می‌کند. این گزارش، تنها گزارشی در جهان است که وضعیت توسعه دولت الکترونیک را در ۱۹۳ کشور عضو سازمان ملل متحد بررسی می‌کند. براساس آخرین گزارش در سال ۲۰۱۶ میانگینی از سه مؤلفه کلی مورد استفاده در این گزارش (خدمات آنلاین، زیرساخت‌های مخابراتی و سرمایه انسانی)، ایران با سطح متوسط و کسب شاخص توسعه دولت الکترونیک ۰/۴۶۴۹ (بین ۰/۲۵ تا ۰/۵۰) در رتبه ۱۰۶ جهان قرار گرفته است (پژوهش دولت الکترونیک، ۲۰۱۶: ۱۵۵).

گزارش حکومت داده باز^۲ نیز، از گزارش‌های مرتبط با حوزه شفافیت، دولت‌ها را بر اساس چهار بعد قوانین و اطلاعات حکومتی منتشرشده، حق دسترسی به اطلاعات، مشارکت مدنی و مکانیزم‌های دادخواهی کشورها ارزیابی و رتبه‌بندی می‌کند. در آخرین گزارش (سال ۲۰۱۵) ایران با امتیاز ۰/۳۵ در رتبه ۹۹ از ۱۰۲ کشور قرار گرفته است (گزارش شاخص حکومت باز، ۲۰۱۵: ۵). نتایج ذکرشده در عرصه بین‌المللی، وجود مسئله‌ای در فضای مدیریت دولتی، کشور را نمایان کرده و حرکتی نوین را در عرصه دولت الکترونیک می‌طلبد.

یکی از نخستین راه‌های شناخت و ارزیابی کشورها و سازمان‌های دولتی آنها و آگاهی همه جانبه و کسب اطلاعات متنوع سازمانی، توجه به پورتال‌های آنها است. همچنین با توجه به لزوم بهره‌گیری از فناوری اطلاعات و به‌ویژه اینترنت برای دستیابی به کمال شفافیت، می‌توان به پورتال‌های دولتی به‌عنوان یکی از برجسته‌ترین ابزار در دستیابی به این کارکرد مهم دولت الکترونیک اشاره کرد. پورتال‌های دولتی قابلیت را لازم برای برقراری بین بخش‌های مختلف جامعه (دولتی و خصوصی) را برخوردار هستند و از این ابزار می‌توان در راستای ایجاد تحولات مطلوب بهره برد. همین امر لزوم توجه و مسئولیت سازمان‌های دولتی را در خصوص اصلاح زیرساخت‌های دیجیتال و متحول ساختن پورتال‌های خود چندین برابر کرده است. حوزه دولت الکترونیک مباحث گسترده‌ای را در بردارد که موضوع شفافیت یکی از مهم‌ترین مباحث این حوزه است ولی تاکنون توسط پژوهشگران کشور به این مسئله به‌صورت جزئی و وابسته پرداخته شده است. همچنین از آنجا که وزارتخانه‌های دولتی از مهم‌ترین سازمان‌های عمومی محسوب شده و مرکز توجهات عموم مردم کشور هستند؛ شفافیت عملکرد آنان نقش قابل توجهی در مشارکت و جلب اعتماد عمومی ایفا می‌کند. در پژوهش حاضر نیز تلاش شده است تا به مطالعه، ارزیابی و مقایسه وضعیت شفافیت وبسایت‌های وزارتخانه‌های کشور پرداخته شود. بنابراین سؤال اصلی

1. E-Government Development Index (EGDI)

2. Open Government

آن است که پورتال‌های وزارتخانه‌های کشور از نگاه شفافیت چه وضعیتی دارند؟ بر همین اساس، پژوهش حاضر با مطالعه پورتال‌های آنها، ضمن ارزیابی منتقدانه به نقاط قوت و ضعف آنها نیز پرداخته است. به این امید که سازمان‌های دولتی نیز با بهره‌مندی از اقدامات ارزشمند این سازمان‌های عمومی، در راستای ارتقای پورتال‌های خود، نسبت به گذشته گام‌های مؤثرتری بردارند.

پیشینه پژوهش

در فرهنگ لغت آکسفورد شفافیت^۱ وضعیت شفاف^۲ بودن را می‌رساند که به معنای وضعیتی است که درک امری را آسان می‌کند. همچنین شفافیت در مقابل پنهان و پنهان‌کاری به کار می‌رود. به عبارت ساده‌تر، هر چیزی که از دید عموم پنهان نباشد معنای شفافیت را می‌رساند. در این خصوص، امانوئل کانت، شفافیت را اعمالی می‌داند که با حق دیگران ارتباط دارد، به طوری که اگر اصل پایه‌ای‌شان اجازه در منظر عموم قرار گرفتن را ندهد، ضد حق و قانون است (چمبرز، ۲۰۰۴: ۲۳). به عبارت دیگر آزمونی برای مشروعیت محسوب می‌شود.

شفافیت از دیدگاه سازمان بین‌المللی شفافیت^۳ اصلی است که افراد بتوانند از تصمیمات اداری، معاملات تجاری و امورخیریه‌ای که زندگی آنها را تحت تأثیر قرار می‌دهد، نه فقط از اصل موضوع بلکه تعداد موضوع‌ها و شیوه‌های تصمیم‌گیری آنها، آگاهی یابند. به عبارت دیگر وظیفه و تکلیف کارکنان و مدیران دولتی این است که رفتار آنان قابل رؤیت، قابل پیش‌بینی، و قابل درک باشد (هود، ۲۰۰۶: ۲۳۳).

نظریه‌های دموکراسی مشورتی که به‌عنوان مبنای شفافیت شناخته می‌شوند، معتقدند شفافیت باید طیف وسیعی از سازوکارهایی را در برگیرد که مشارکت شهروندان در سیاست‌گذاری‌ها از طریق دسترسی مؤثر به روندها و برآیندهای سیاست‌گذاری و اظهار نظر در آنها را ممکن می‌کند (ورهوئون، ۲۰۰۰: ۵).

برخی صاحب‌نظران شفافیت و آزادی اطلاعات را اصلی‌ترین روش جلوگیری از فساد، کشف فساد و حمایت از تمامیت حکومت می‌دانند (فرانکل، ۲۰۰۱). همچنین هلد (۲۰۰۶: ۶۲) تأکید می‌کند که از شفافیت انتظار می‌رود با کسب اعتبار به مشارکت مثبت و اعتماد منتج شود.

1. Transparency

2. Transparent

۳. سازمان بین‌المللی شفافیت در سال ۱۹۹۴ با هدف اشاعه اطلاعات، آگاهی برای مبارزه با فساد اداری و افزایش شفافیت در فعالیت‌های مالی دولت شروع به فعالیت کرد (www.transparency.com).

گریم لیخویجسن و ولج (۲۰۱۲: ۶۵۳) معتقد هستند که شفافیت افشای اطلاعات توسط یک سازمان است که ذی‌نفعان خارجی را قادر می‌کند که بر عملکرد فعالیت‌های داخلی نظارت داشته و آن را ارزیابی کنند. این تعریف دلالت بر این دارد که شفافیت می‌تواند از طریق دو دیدگاه وابسته درک شود: یک دیدگاه بیرونی که بر نقش نهادهای خارجی متمرکز است و یک دیدگاه درونی که مسئولیت سازمان را برجسته می‌کند تا آنچه که درون سازمان اتفاق می‌افتد را اطلاع داده و باز کند.

هارد و جوردن (۲۰۱۳: ۱۰۳) معتقد هستند که علی‌رغم شایستگی‌های پذیرفته‌شده جهانی و گسترش موضوعات، مطالعه شفافیت به‌عنوان زیرشاخه اداره امور عمومی خصوصاً با توجه به اینترنت و در عمل دولت الکترونیک نسبتاً بدیع و دست‌نخورده باقی‌مانده است. در حقیقت، از اوایل سال ۲۰۰۰ میلادی، تعدادی از پژوهشگران امور عمومی (انگلند، پلیسرو و مورگان، ۲۰۱۱) تلاش خود را به تعیین تأثیر عوامل مؤثر به‌کارگیری و توسعه تکنولوژی‌های دولت الکترونیک اختصاص دادند. بعد از مطالعات اولیه توسط هو (۲۰۰۲) و مون (۲۰۰۲) تعداد کمی از مطالعات به بررسی «اینترنت - شفافیت فعال شده»^۱ با تمرکز بر شفافیت در سطح بین‌المللی^۲، سطح دولتی^۳ و سطح شهری^۴ پرداختند. تنها به‌نظر می‌رسد که مطالعات انجام‌شده اخیر (هارد و جوردن، ۲۰۱۳؛ برنیک، پردز، برکن، گوریر و کلوگ، ۲۰۱۴) برای به‌حساب آوردن پورتال‌ها به‌عنوان ابزاری برای شفافیت دولتی در سطح شهری، تلاش کردند (لواتچرین و منیفیلد، ۲۰۱۵: ۲).

ای میجر (۲۰۰۹: ۲۵۸) شفافیت به‌واسطه رایانه را، به‌عنوان استفاده از «سیستم رایانه‌ای» به‌منظور افزایش «رویت به‌سمت داخل»^۵ در سازمان‌های دولتی توضیح می‌دهد. در حال حاضر دو تا از برجسته‌ترین اشکال شفافیت به واسطه رایانه، پورتال‌های دولتی و رسانه‌های اجتماعی بخش عمومی^۶ هستند. یکی از تفاوت‌های آشکار بین پورتال‌های دولتی و رسانه‌های اجتماعی بخش عمومی، حجم زیادی از اطلاعات دقیق است که پورتال‌های دولتی می‌توانند در یک سازمان انتقال دهند. زیرا این رسانه به‌طور معمول قیود و محدودیت کمتری را بر کاربران در زمانی که با رسانه‌های اجتماعی مقایسه می‌شوند، تحمیل می‌کند. در نتیجه، پورتال‌های دولتی موجب دسترسی شهروندان به سرمایه‌ای از اطلاعات دقیق فنی می‌شوند، که مرتبط با جنبه‌های مختلفی از ارائه خدمات عمومی هستند. تفاوت دیگر آن است که پورتال‌های دولتی می‌توانند یک

-
1. Internet-enabled transparency
  2. International level
  3. State level
  4. Municipal level
  5. Inward observability
  6. Public sector social media accounts

فرم بوروکراتیک‌تر از ارتباطات سازمانی داشته و اطلاعات را به شیوه‌ای یکنواخت به عموم مردم منتقل کنند (پرومبسکی، ۲۰۱۵: ۴-۵).

این مطالعه بر آگاهی بخشی نسبت به دیدگاه شفافیت متمرکز است، به طوری که اینترنت و پورتال دولتی را به عنوان ابزاری معرفی کند که ارائه اطلاعات و خدمات بخش دولتی را افزایش داده و همزمان به افراد، امکان می‌دهد که درون دولت را مشاهده کنند.

تیم تحقیقاتی پروژه عدالت جهانی^۱ گزارشی را در سال ۲۰۱۵ تحت عنوان «گزارش شاخص حکومت باز» منتشر کرده است.^۲ این بررسی بر پایه چهار بعد حکومت باز صورت گرفته است: ۱. قوانین و اطلاعات حکومتی منتشرشده، ۲. حق دسترسی به اطلاعات، ۳. مشارکت مدنی و ۴. مکانیسم‌های دادخواهی. ۱۰۲ کشور بر این اساس این بررسی امتیازدهی و رتبه‌بندی شده است. یافته‌های این گروه تحقیقاتی نشان می‌دهد که از ۱۰۲ کشور بررسی شده از نظر این شاخص؛ کشورهای سوئد (۸۱/۰ از یک)، نیوزلند (۸۱/۰)، نروژ (۸۱/۰)، با کسب بهترین امتیازهای شاخص، رتبه‌های اول تا سوم را به خود اختصاص داده‌اند. در این رتبه‌بندی ایران نیز با امتیاز ۳۵/۰ در رتبه ۹۹ قرار گرفته است. کشورهای میانمار (۳۲/۰)، ازبکستان (۳۲/۰) و زیمباوه (۳۲/۰) پس از ایران در انتهای لیست رتبه‌بندی این شاخص قرار دارند (گزارش شاخص حکومت باز، ۲۰۱۵: ۵ و ۹). شاخص جهانی داده باز^۳ سالانه تلاش می‌کند که وضعیت و میزان باز بودن دولت‌ها را در سراسر جهان بسنجد. در سال ۲۰۱۵، این شاخص ۱۲۲ کشور را بررسی کرد که کشور ایران با کسب ۷ درصد بازی (میزان باز بودن)، در رتبه ۱۱۷ قرار گرفته است.

بوری (۲۰۱۲) مطالعه‌ای اکتشافی از عوامل شفافیت دولتی با تجزیه و تحلیل محتویات ۵۵۶ پورتال شهری در نیوجرسی صورت داده است. نویسنده به طور خاص بر اسناد جلسات شورای موجود در پورتال‌ها متمرکز شده است و پنج طبقه از شفافیت را بر اساس میزان اسنادی که به صورت آنلاین در دسترس بوده‌اند، ایجاد کرد. یافته‌ها نشان می‌دهد کل جمعیت منطقه و درصد جمعیت روستایی به طور قابل توجهی با شهرداری‌هایی که پورتالی ندارد، ارتباط معناداری دارند.

در مطالعه دیگر، مانوهاران (۲۰۱۳) داده‌هایی را که منحصراً با تمرکز صرف بر سه بعد اقدامات دولت الکترونیک که شامل اطلاعات الکترونیک، معامله الکترونیک و مشارکت الکترونیک مطرح شده، بررسی کرد. برای بعد اطلاعات الکترونیک که شباهت بسیار نزدیکی به

1. World Justice Project (WJP)

۲. دسترسی به متن کامل گزارش در سایت: <http://worldjusticeproject.org/open-government-index>

3. Open Data Index

مفهوم «اینترنت - شفافیت فعال شده» دارد؛ یافته‌ها نشان داد که قرارداد IT، میزان حمایت مقامات منتخب، همکاری خارجی با سایر شهرستان‌ها و درصد فارغ‌التحصیلان دبیرستان به‌طور مثبتی با ارائه خدمات کافی و قابل اعتماد روی پورتال‌ها ارتباط دارد (مانوهاران، ۲۰۱۳).

در مطالعه هاردر و جردن (۲۰۱۳: ۱۰۳) به وسعت اطلاعات فراهم‌شده برای عموم به‌وسیله پورتال دولتی به‌عنوان یک معیار شفافیت نگاه کرده است. در این مطالعه تحلیلی محتوایی از پورتال‌های دولتی (شهرستانی) بر اساس ۱۶ دسته از شاخص‌های شفافیت صورت گرفته که از ادبیات، قوانین و سازمان‌هایی به‌دست آمده، که بر این موضوع متمرکز است. بر اساس نتیجه‌گیری آنها تمرکز بر تحت فشار قرار دادن دولت‌ها در صورتی که فراتر از توسعه مرحله اطلاعاتی آنها باشد، به ناپختگی برای دولت‌های کوچک منجر می‌شود. این توسعه ناقص اطلاعات به‌طور مستقیم مانع از آن می‌شود که پورتال‌ها نقش خود را در افزایش شفافیت بازی کنند. همچنین هاردر و جردن (۲۰۱۳: ۱۲۰) دریافتند که تغییرات جمعیت و درصد فارغ‌التحصیلان دبیرستانی، به‌عنوان پیش‌بینی‌کننده نقش قابل توجهی در سطوح شفافیت دارند.

اخیراً، برنیک و همکاران (۲۰۱۴) شفافیت مالی را در ۴۰۰ شهرستان بررسی و مطالعه کرده‌اند که به‌طور تصادفی از شهرستان‌هایی با جمعیت ۱۰۰,۰۰۰ نفر و بیشتر انتخاب شده‌اند. آنها در ابتدا محتویات پورتال‌ها را ارزیابی کرده است و سپس شفافیت مالی را به چهار طبقه (از عدم اطلاعات تا اطلاعات پیچیده) بر اساس اطلاعات مالی ارائه‌شده روی پورتال‌ها دسته‌بندی کردند. یافته‌های حاصل نشان داد که شهرستان‌هایی با یک مدیر منصوب‌شده، ساکنان اقلیت بیشتر و یک جمعیت بزرگ‌تر غیر انگلیسی‌زبان، به سطوح بالایی از شفافیت تمایل دارند. در مقابل شهرستان‌هایی با استرس و تنش اقتصادی بیشتر و افراد مسن‌تر، به نمایش گذاشتن سطوح پایین‌تری از شفافیت، تمایل دارند.

کلارک، آردرون و پندلتون (۲۰۱۵: ۱۵۹-۱۵۸) ابزارهای اولیه شفافیت سازمان‌های مدیریت منطقه‌ای شیلات^۱ را ارزیابی کردند. در این مطالعه پورتال‌های ۱۱ سازمان با ۳۴ سؤال ارزیابی شد. این سؤالات در ۳ بخش قرار داشتند: ۱. دسترسی به اطلاعات جامع، به‌روز و صحیح، ۲. مشارکت عمومی در تصمیم‌گیری و ۳. دسترسی به نتایج. این ارزیابی در دو مرحله صورت گرفت. برای مرحله نخست، پرسشنامه با استفاده از اطلاعاتی که به آسانی از پورتال سازمان قابل دریافت بود، تکمیل شد. مرحله دوم با فرستادن پرسشنامه نیمه‌پر به دبیرخانه‌های سازمان‌ها واقع شد که به‌منظور مشاهده پاسخ‌ها و دریافت توضیحات و نظرات آنها صورت گرفت. نتایج این

پژوهش به صورت آمار توصیفی ارائه شد. با وجود اینکه هیچ یک از سازمان‌ها اقدامات خاصی برای شفافیت نداشتند، نتایج این پژوهش تعدادی از اقدامات مثبت سازمان‌ها را برجسته کرد ولی برای بهبود اقدامات پایه‌ای شفافیت، همچنان همه باید تلاش بیشتری کنند.

گریچوات لوواچرین و کارلس ای منیفیلد برای بررسی عوامل مؤثر بر «اینترنت - شفافیت فعال شده» به واسطه اینترنت در سطح محلی، ۸۱۶ از ۱۰۵۵ پورتال شهرستان دوازده ایالت غرب میانه^۱ (آمریکا) را مطالعه کردند. برای ارزیابی از بازبینی پرسشنامه‌های جمع‌آوری شده در بررسی سان شاین^۲، که در سال ۲۰۱۱ توسط یک سازمان غیرانتفاعی برای آگاهی و ارتقای شفافیت، باز بودن و پاسخگویی میان دولت‌های ایالتی و محلی ساخته و جمع‌آوری شده بود، استفاده شد. یافته‌ها نشان داد که دسترسی به اینترنت، مساحت کل اراضی، تراکم جمعیت، درصد جمعیت اقلیت، تحصیلات، حالت شورا - مدیر بودن دولت با سطح بالاتری از شفافیت دولت در سطح شهرستان به واسطه اینترنت مرتبط است (لوواچرین و منیفیلد، ۲۰۱۵). مرکز سان شاین در سال ۲۰۱۳ به وسیله لوسی برنز با مرکز بالوتپدیا^۳ ادغام شد.

موضوع شفافیت در پژوهش‌های داخلی گذشته چشمگیر نبوده و فقط تعداد محدودی از پژوهش‌ها به آن اختصاص پیدا کرده و در بعضی از موارد به صورت موضوعی بدیهی از آن گذر شده است. با وجود این درویش و عظیمی در سال ۱۳۹۵ تأثیر شفافیت سازمانی بر کاهش فساد اداری با میانجی‌گری اعتماد سازمانی در کارکنان بیمارستان پانزده خرداد ورامین را بررسی کردند و نتایج نشان داد که شفافیت بر اعتماد و فساد اداری تأثیرگذار است، اما اعتماد بر کاهش فساد اداری در بیمارستان پانزده خرداد ورامین تأثیری ندارد.

در پژوهش دیگری نرگسیان، هپیرافکن کلاری و معینی (۱۳۹۴) اهمیت رسانه‌های اجتماعی آنلاین بر شفافیت و اعتماد عمومی با اثر میانجی‌گری مشارکت عمومی را به طور کاربردی را سنجیدند. نتایج این پژوهش، که دانشجویان دانشگاه تهران را دربر گرفته، نشان داد که رسانه‌های اجتماعی آنلاین بر مشارکت مدنی و سیاسی و همچنین اثر این دو نوع مشارکت بر شفافیت و اعتماد عمومی معنادار است و تأیید می‌شود.

همچنین در پژوهش دیگری وضعیت بلوغ حکمرانی الکترونیکی در پورتال وزارتخانه‌های کشور توسط عبادی (۱۳۹۵) بررسی شد. نتایج پژوهش بیان کرد که اغلب پورتال‌ها در سطوح

---

1. Midwestern
2. Sunshine Review
3. Ballotpedia

اولیه بلوغ مدل‌های خدمات رسانی الکترونیکی قرار دارند و بیشتر ارائه‌دهنده اطلاعات هستند تا خدمات، بنابراین به توجه ویژه برای ارتقا به سطوح بالاتر نیاز دارند. به‌طور کلی ارزیابی شفافیت ماهیتی گسترده دارد و این‌گونه مطالعات، فقط بسیاری از اصول پایه شفافیت را در نظر می‌گیرد. با وجود این، گریم لیخویجسن و ولج (۲۰۱۲) معتقد هستند که ادبیات شفافیت در «زمینه‌هایی که به کار گرفته می‌شود»، «عوامل مؤثر در شفافیت» و «شفافیت در سطح محلی» به توسعه بیشتر نیاز دارد.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نوع کمی و از نظر جهت‌گیری، از نوع ارزیابی است. تحقیقات از نظر جهت‌گیری کلی به چهار دسته بنیادی، کاربردی، توسعه‌ای و ارزیابی تقسیم می‌شوند (دانایی‌فرد، الوانی و آذر، ۱۳۹۲: ۵). پژوهش ارزیابی یکی از انواع پژوهش‌های گسترده مورد استفاده پژوهش کاربردی است که به سؤال «این کار چگونه (به چه کیفیتی) انجام شده است؟» می‌پردازد. پژوهش ارزیابی به اندازه‌گیری اثربخشی یک برنامه، خط‌مشی یا شیوه انجام چیزی می‌پردازد. این پژوهش، غالباً توصیفی است اما می‌تواند اکتشافی یا تبیینی نیز باشد (نیومن، ۱۹۵۰، ترجمه دانایی‌فرد و کاظمی: ۷۸ و ۷۷). قلمرو موضوعی پژوهش حاضر در حوزه شفافیت که در شهر تهران و در قلمرو زمانی شهریور ۱۳۹۵ صورت گرفته است.

از آنجا که به‌طور رسمی هیچ استانداری به‌عنوان استاندارد «بهترین عمل» در شفافیت وجود نداشت، برای مقایسه شفافیت وزارتخانه‌های جمهوری اسلامی ایران، یک بازبینی^۱ استاندارد شده که در پژوهش کلارک و همکاران (۲۰۱۵) از آن استفاده شده بود به‌عنوان بازبینی مبنا مد نظر قرار گرفته و سپس به توسعه آن پرداخته شده است. انجام جرح و تعدیل‌های لازم با بهره‌گیری از سایر سنج‌های به‌کارگرفته‌شده در بازبینی تحقیق و بررسی سان شاین (۲۰۱۱)، لیست ویژگی‌های شفافیت پورتال سازمان‌های محلی^۲ (۲۰۱۲) و ابعاد و مؤلفه‌های حکمرانی الکترونیک (عبادی و پیران نژاد، ۱۳۹۳) صورت پذیرفت. در بازبینی این پژوهش ۴۰ سؤال پرسیده شده است که در سه دسته «دسترسی به اطلاعات و داده‌های اولیه»، «مشارکت در تصمیم‌گیری» و «دسترسی به نتایج» طبقه‌بندی شده‌اند. جدول ۱ مؤلفه‌های مورد نظر در هر بعد را نشان می‌دهد. بازبینی موجود با اندکی تعدیل مشابه بازبینی پژوهش کلارک و همکاران است که بعضی

۱. بازبینی از واژه‌های مصوب فرهنگستان زبان و ادب فارسی، به‌جای چک لیست (checklist) در انگلیسی است.

از ابعاد آن کامل تر شده است. جدول ۱ امتیاز بخش‌های مختلف بازبینی ارزیابی شفافیت پورتال‌های دولتی را نشان می‌دهد.

جدول ۱. ابعاد و مؤلفه‌ها و امتیاز بخش‌های مختلف چک‌لیست ارزیابی

تعداد سؤال	ابعاد فرعی	بعد اصلی
۱۰	۱.۱ اطلاعات کلی	دسترسی به اطلاعات و داده‌های اولیه
۵	۲.۱ اطلاعات مالی	
۵	۳.۱ اطلاعات منابع انسانی	
۴	۱.۲ ناظران سازمان‌های مردم‌نهاد	مشارکت در تصمیم‌گیری
۶	۲.۲ جلسات	
۳	۱.۳ پیشرفت به سمت اهداف	دسترسی به نتایج
۴	۲.۳ عملکرد سازمانی	
۳	۳.۳ شکایات	
۴۰		مجموع

در اکثر مطالعات انجام‌شده برای تهیه بازبینی، فقط به تعریف مفهومی اکتفا می‌شود و روایی و پایایی مد نظر قرار نمی‌گیرد، ولی در پژوهش حاضر برای تعیین روایی ابزار پژوهش از روش روایی محتوا و به‌منظور سنجش پایایی از روش اجرای پایایی به شکل موازی استفاده شد. بدین صورت که پس از بررسی وب‌سایت‌ها، پژوهشگر از ۵ متخصص و خبره در این زمینه با مدارک تحصیلی کارشناسی‌ارشد و دکتری درخواست می‌کند که ۲ وب‌سایت وزارتخانه را به‌صورت تصادفی انتخاب و ارزیابی کرد. در صورتی که در پاسخ‌ها کمتر از ۱۰ درصد تفاوت وجود داشته باشد ابزار پژوهش تأیید می‌شود. پس از بررسی با توجه به اینکه نتایج ارزیابی‌ها (کمتر از ۱۰ درصد) تفاوت زیادی نداشت، نتایج مقایسه شدند و سوالات با پاسخ‌های متفاوت به‌صورت مشترک بررسی شد تا فهم مشترکی برای پاسخگویی به‌دست آید. پس از آن نیز نظرات در ابزار منظور شد.

با توجه به نقش گسترده وزارتخانه‌ها در اداره کشور و جلب اعتماد عمومی، وزارتخانه‌های کشور برای ارزیابی شفافیت انتخاب شدند. همچنین نظر به اینکه موضوع شفافیت و اینترنت پیوند جداناپذیری با یکدیگر داشته و پورتال هر سازمان نیز مهم‌ترین منبع دریافت اطلاعات از درون آن است، از پورتال‌های وزارتخانه‌ها برای ارزیابی استفاده شد. در زمان بررسی در سال

۱۳۹۵، ۱۸ وزارتخانه^۱ وجود داشته و بنابراین کل جامعه آماری موجود، یعنی ۱۸ وبسایت به روش سرشماری انتخاب و با مقیاس دوگزینه‌ای بله و خیر ارزیابی واقع شدند. شاید برخی این نگاه صفر و یک به امتیازدهی این ارزیابی را قابل قبول ندادند ولی در پاسخ می‌توان به موضوع گفتن واقعیت و عدم بیان حقیقت اشاره کرد. به عبارت دیگر این امکان وجود دارد که برخی سازمان‌های دولتی گوشه‌ای از اطلاعات (واقعیت) را منتشر کرده و از انتشار کل اطلاعات (حقیقت) خودداری کنند. به همین علت برای این‌گونه برخوردها و وجود نقاط تاریک، در شفافیت نمی‌توان حد وسط (میانه‌ای) در نظر گرفت. بنابراین بالاترین و پایین‌ترین امتیاز ممکن به ترتیب ۱ و ۰ است.

از آنجا که هر بعد از بازبینه تعداد متفاوتی سؤال و امتیاز دارد، به منظور محاسبه یک امتیاز کلی برای هر وزارتخانه، به هر بعد وزن یکسانی اختصاص داده شده و از میانگین هر بعد استفاده شده است. بدین ترتیب اثر تعداد متفاوت سؤال‌های هر بعد خنثی شده و پژوهش به سمت بعد خاصی منحرف نمی‌شود (عبادی و پیران‌نژاد، ۱۳۹۳: ۲۷۴). همچنین میدلتون (۲۰۰۷) بیان می‌کند که بهترین حالت برای تخصیص وزن به ابعاد مختلف یک پرسشنامه، تخصیص وزن مساوی به هر یک از ابعاد است (میدلتون، ۲۰۰۷: ۵).

یافته‌های پژوهش

یافته‌ها حاکی از آن است که میانگین امتیاز شفافیت در ۱۸ وبسایت وزارتخانه بررسی شده برابر ۰/۱۷۸ است. به بیان دیگر، اگر امتیازات کلی شفافیت را در چهار دسته ضعیف (۰ تا ۰/۲۵)، متوسط (۰/۲۵ تا ۰/۵۰)، خوب (۰/۵۰ تا ۰/۷۵) و عالی (۰/۷۵ تا ۱) از پنهانکارترین تا شفاف‌ترین طبقه‌بندی کنیم، وضعیت شفافیت وبسایت وزارتخانه‌ها به‌طور میانگین بسیار ضعیف است. جدول ۲ وضعیت شفافیت وبسایت‌های وزارتخانه‌های ایران را به‌همراه امتیازات آنها نشان می‌دهد که به‌صورت نزولی طبقه‌بندی شده‌اند.

۱. وزارت کشور جمهوری اسلامی ایران (moi.ir)؛ وزارت اطلاعات (vaja.ir)؛ وزارت امور خارجه (mfa.gov.ir)؛ وزارت دادگستری (justice.ir)؛ وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح (mod.ir)؛ وزارت آموزش و پرورش ایران (medu.ir)؛ وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی (behdasht.gov.ir)؛ وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی (mcls.gov.ir)؛ وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (msrt.ir)؛ وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی (farhang.gov.ir)؛ وزارت ورزش و جوانان (msy.gov.ir)؛ وزارت نیروی ایران (moe.gov.ir)؛ وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات (ict.gov.ir)؛ وزارت صنعت، معدن و تجارت (mimt.gov.ir)؛ وزارت امور اقتصادی و دارایی (mefa.gov.ir)؛ وزارت جهاد کشاورزی (maj.ir)؛ وزارت نفت (mop.ir)؛ وزارت راه و شهرسازی (mrud.ir).

جدول ۲. وضعیت شفافیت پورتال‌های وزارتخانه‌های کشور

رتبه	وزارتخانه	امتیاز کلی	رتبه	وزارتخانه	امتیاز کلی
۱	وزارت صنعت، معدن و تجارت	۰/۳۰۵	۹	وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی	۰/۱۶۲
۲	وزارت ورزش و جوانان	۰/۲۹۴	۱۰	وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات	۰/۱۵۹
۳	وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی	۰/۲۴۴	۱۱	وزارت آموزش و پرورش	۰/۱۵۱
۳	وزارت اقتصاد و دارایی	۰/۲۴۴	۱۲	وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی	۰/۱۳۷
۴	وزارت نیرو	۰/۲۳۸	۱۳	وزارت راه و شهرسازی	۰/۱۳۱
۵	وزارت علوم، تحقیقات و فناوری	۰/۲۳۲	۱۴	وزارت امور خارجه	۰/۱
۶	وزارت دادگستری	۰/۲۱۸	۱۵	وزارت کشور	۰/۰۸۱۴
۷	وزارت جهاد کشاورزی	۰/۲۰۹	۱۶	وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح	۰/۰۷۷۷
۸	وزارت نفت	۰/۲۰۷	۱۷	وزارت اطلاعات	۰/۰۳۳۳

با توجه طبقه‌بندی اشاره‌شده، هیچ وب‌سایتی در دسته خوب و عالی قرار نمی‌گیرد و فقط وزارت صنعت، معدن و تجارت و وزارت ورزش و جوانان در دسته متوسط جای می‌گیرند. به عبارت دیگر ۱۱ درصد پورتال‌ها امتیاز متوسط و ۸۹ درصد نیز امتیاز ضعیف و پایین‌تر را کسب کرده‌اند. وب‌سایت این دو وزارتخانه بالاترین امتیاز را به‌دست آورده و در دسته متوسط جای گرفته‌اند. وزارتخانه‌های فرهنگ و ارشاد اسلامی و اقتصاد و دارایی با امتیاز کلی ۰/۲۴۴ به‌صورت برابر رتبه سوم را به‌دست آورده‌اند. در مقابل وزارت اطلاعات پایین‌ترین امتیاز را کسب کرده است. وزارت دفاع نیز با امتیازی بسیار نزدیک، پیش از آن قرار گرفته است. نتایج ارزیابی‌های مربوط به پورتال‌های وزارتخانه‌های کشور، این مطلب را برجسته می‌کند که در میان وزارتخانه‌های مورد مطالعه در تحقیق حاضر، برخی از آنها در برخی از ابعاد و مؤلفه‌ها از سایرین بهتر بوده و در مقایسه با حالت ایده‌آل در وضعیت بهتر و مطلوب‌تری قرار دارند. به همین علت می‌تواند معیار و الگوی شفافیت سایر وزارتخانه‌های کشور قرار گیرند. برخی از مؤلفه‌ها نیز در وضعیت نامطلوبی به سر می‌برند که بیانگر توجه کمتر مسئولان مربوطه است.

با مشاهده نتایج ارزیابی پورتال‌های وزارتخانه‌های کشور به تفکیک ابعاد ارزیابی، به این مطلب اذعان خواهیم کرد که اغلب پورتال‌های وزارتخانه‌های کشور بر بعد «دسترسی به اطلاعات و داده‌های اولیه» تمرکز و متأسفانه به بعد «مشارکت در تصمیم‌گیری» حداقل توجه را نیز نداشته‌اند. وضعیت امتیازات ارزیابی شفافیت پورتال‌ها به تفکیک هر بُعد در جدول ۳ آمده است.

جدول ۳. امتیازات وضعیت شفافیت پورتال‌ها به تفکیک هر بعد

امتیاز	ابعاد
۰/۳۱۲	۱. دسترسی به اطلاعات و داده‌های اولیه
۰/۰۴۶	۲. مشارکت در تصمیم‌گیری
۰/۲۱۹	۳. دسترسی به نتایج

نخستین بُعد بازبینی ارزیابی شفافیت پورتال‌های دولتی، «دسترسی به اطلاعات و داده‌های اولیه» است. این بعد که به ترتیب شامل سه مؤلفه «اطلاعات کلی»، «اطلاعات مالی» و «اطلاعات منابع انسانی» است، مجموعاً ۲۰ امتیاز از ۴۰ امتیاز کل (امتیاز مؤلفه‌ها به ترتیب ۱۰، ۵ و ۵) را به خود اختصاص داده است. با توجه به اینکه تنها بعدی بود که تمامی وزارتخانه‌ها بیشترین امتیازها را از این شاخص دریافت کردند ولی میانگین امتیاز کسب‌شده در این بعد ۰/۳۱۲ است. علت پایین بودن امتیاز را هم می‌توان عدم شفافیت وزارتخانه‌ها در حوزه اطلاعات مالی و عدم ارائه اطلاعات کافی از کارکنان به‌ویژه اشخاص کلیدی سازمان دانست. در این بعد فقط نیمی از وزارتخانه‌ها توانستند امتیاز ۰/۴ و بیشتر را از آن خود کنند. در این بعد ورزش و جوانان، علوم، تحقیقات و فناوری و فرهنگ و ارشاد اسلامی شفافیت بیشتری را اعمال کردند. وضعیت امتیازات ارزیابی شفافیت پورتال‌ها در بعد دسترسی به اطلاعات و داده‌های اولیه و به تفکیک هر مؤلفه در جدول ۴ آمده است.

جدول ۴. امتیازات کلی شفافیت در بعد دسترسی به اطلاعات و داده‌های اولیه

امتیاز	
۰/۵۱۶	۱.۱ اطلاعات کلی
۰/۰۷۷	۲.۱ اطلاعات مالی
۰/۳۴۴	۳.۱ اطلاعات منابع انسانی

نخستین مؤلفه «اطلاعات کلی» نام داشته و به بررسی وضعیت شفافیت اطلاعات کلی پورتال می‌پردازد. میانگین امتیاز کسب‌شده در این مؤلفه ۰/۵۱۶ است. در این مؤلفه شاخص‌هایی همچون وجود پورتال، قابلیت جستجو، دسترسی به قوانین جاری وزارتخانه، به‌روز بودن پورتال، چارت سازمانی وزارتخانه، اطلاعات برنامه و پروژه‌های در دست اجرا یا اجراشده، انتشار فراداده، مقیاس داده‌های منتشرشده و اطلاعات ناظر یا کمیته شفافیت، بررسی شده است. در این بعد اکثر وزارتخانه‌ها امتیاز خوبی دریافت کردند ولی با وجود این برخی از وزارتخانه‌ها از انتشار

بسیاری از اطلاعات ساده مثل چارت سازمانی و قوانین جاری سازمان در بیخ کردند. در شاخص‌هایی مثل مقیاس داده‌ها، کمیته شفافیت و انتشار فراداده (که به منشأ جمع‌آوری اطلاعات اشاره دارد) نیاز به اصلاحات زیرساختی، فنی و آموزشی احساس می‌شود. در این مؤلفه وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، صنعت، معدن و تجارت و ورزش و جوانان بیشترین شفافیت و وزارت اطلاعات، دفاع و امور خارجه کمترین شفافیت را اعمال کردند.

در دومین مؤلفه یعنی «اطلاعات مالی»، به بررسی وضعیت شفافیت اطلاعات مالی وزارتخانه‌ها پرداخته شده است. این مؤلفه، که یکی از شاخص‌های مهم شفافیت محسوب می‌شود، انتشار اطلاعات بودجه سال جاری و شرح آن، نمودارها و جداول توصیفی بودجه وزارتخانه، گزارش‌های جامع مالی سالانه، ممیزی سالانه و پیش‌بینی‌های مالی آینده وزارتخانه متبوع را بررسی می‌کنند. میانگین امتیاز کسب‌شده در این مؤلفه ۰/۰۷۷ است و تنها وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، صنعت، معدن و تجارت، ورزش و جوانان، فرهنگ و ارشاد اسلامی، اقتصاد و دارایی، جهاد کشاورزی و نیرو توانستند امتیازی کسب کنند. علت پایین بودن امتیاز در این مؤلفه به رویکرد سنتی سازمان‌ها اشاره دارد که هنوز خود را منحصرأ مالک اطلاعات مالی می‌دانند و رفع این موانع نیاز به تدوین و تصویب قوانین بالادستی و فرهنگ‌سازی سازمانی دارد.

سومین مؤلفه «اطلاعات منابع انسانی» است که به بررسی وضعیت شفافیت اطلاعات مربوط به حوزه منابع انسانی وزارتخانه‌ها می‌پردازد. این مؤلفه شاخص‌هایی همچون شرح شغل همه کارکنان، بیوگرافی، صلاحیت‌ها و شایستگی‌ها، وظایف و اختیارات و اطلاعات حقوق و دستمزد شخص (اشخاص) کلیدی وزارتخانه متبوع را بررسی می‌کنند. میانگین امتیاز کسب‌شده در این مؤلفه ۰/۳۴۴ است که وزارت دادگستری با ارائه اطلاعات جامع و کامل مربوط به کارکنان و اشخاص کلیدی سازمان خود توانسته است به‌عنوان شفاف‌ترین سازمان در این مؤلفه نام برده شود. با توجه به اینکه در این مؤلفه نیز شاخص‌های بسیار ساده‌ای قرار دارند ولی برخی وزارتخانه‌ها حتی از ارائه اطلاعات کافی مرتبط با بالاترین شخص سازمان نیز خودداری کردند. برخی وزارتخانه‌ها نیز همچون وزارت صنعت در ارائه اطلاعات مربوط به نقش‌ها، وظایف و شرح شغل‌های سازمان به‌خوبی به شفاف‌سازی در این زمینه پرداختند. در حوزه شفافیت نقش منابع انسانی برجسته و پررنگ است. زیرا هر شخصی که با دریافت یک مسئولیت مهم وارد بخش دولتی می‌شود و نقش وی و فعالیت‌هایش بر عموم مردم و مختصات مکانی و زمانی گسترده‌ای، تأثیرگذار است، باید آمادگی هرگونه پاسخگویی و ارزیابی لحظه‌ای را داشته باشد. البته این آمادگی می‌بایست با شکل‌گیری زیرساخت‌های فنی و فرهنگ‌سازی سازمانی و اجتماعی ایجاد شود که از آن می‌توان به‌عنوان «فرهنگ شفافیت» یاد کرد.

دومین بُعد بازبینی ارزیابی شفافیت پورتال‌های دولتی، «مشارکت در تصمیم‌گیری» است. این بعد که به ترتیب شامل دو مؤلفه «ناظران سازمان‌های مردم‌نهاد» و «جلسات» است، در مجموع ۱۰ امتیاز از ۴۰ امتیاز را به خود اختصاص داده است. هرکدام از مؤلفه‌های این بعد به ترتیب دارای ۴ و ۶ امتیاز هستند. وضعیت امتیازات ارزیابی شفافیت پورتال‌ها در بعد مشارکت در تصمیم‌گیری به تفکیک هر مؤلفه در جدول ۵ آمده است.

جدول ۵. امتیازات کلی شفافیت در بعد مشارکت در تصمیم‌گیری

امتیاز	
۰	۱.۲ ناظران سازمان‌های مردم‌نهاد
۰/۰۰۹۳	۲.۲ جلسات

این بُعد تنها بعدی بود که همه وزارتخانه‌ها (غیر از وزارت دادگستری) امتیازی را از شاخص‌های موجود دریافت نکردند. مؤلفه نخست این بعد یعنی «ناظران سازمان‌های مردم‌نهاد» به بررسی شواهد و مدارکی می‌پردازد که نشان دهد یک سازمان دولتی چه اندازه از پتانسیل نظارتی جامعه مدنی و سازمان‌های مردم‌نهاد بهره می‌برد. این مؤلفه شاخص‌هایی همچون حضور و نظارت سازمان‌های مردم‌نهاد (جامعه مدنی)، فهرست ناظران، قوانین و شرح رویه‌های مربوطه و معیار و صلاحیت‌های لازم برای کسب عنوان ناظر را شامل می‌شود. از علل صفر بودن دریافت امتیاز در این مؤلفه به وسیله وزارتخانه‌ها می‌توان به عدم آگاهی لازم، مبهم بودن موضوع و نبود زیرساخت‌های قانونی و فرهنگی اشاره کرد. مؤلفه دوم این بعد یعنی «جلسات» نیز به بررسی شاخص‌هایی همچون انتشار مختصات زمانی و مکانی جلسات، لیست حضور و غیاب جلسه، گزارش‌های جلسات، متن مصوبات، اظهارات صورت‌گرفته در جلسات و هزینه‌های مرتبط با برگزاری جلسات می‌پردازد. میانگین امتیاز کسب‌شده در این مؤلفه ۰/۰۰۹۳ بوده و تنها وزارت دادگستری بود که با انتشار منظم گزارش‌های جلسات خود توانست یک امتیاز این بعد را در مؤلفه «جلسات» کسب کند. به‌طورکلی این بعد در پورتال‌های مورد مطالعه، به هیچ عنوان مورد توجه واقع نشده است و به توجه بیشتر مسئولان و انتشار مستندات لازم در این عرصه نیاز دارد. سومین بُعد بازبینی ارزیابی شفافیت پورتال‌های دولتی، «دسترسی به نتایج» است. این بعد که به ترتیب شامل سه مؤلفه «پیشرفت به سمت اهداف»، «عملکرد سازمانی» و «شکایات» است، در مجموع ۱۰ امتیاز از ۴۰ امتیاز را به خود اختصاص داده است. هرکدام از مؤلفه‌های این بعد به ترتیب دارای ۳، ۴ و ۳ امتیاز هستند. وضعیت امتیازات ارزیابی شفافیت پورتال‌ها در بعد دسترسی به نتایج به تفکیک هر مؤلفه در جدول ۶ آمده است.

جدول ۶. امتیازات کلی شفافیت در بعد دسترسی به نتایج

امتیاز	
۰/۳۳	۱.۳ پیشرفت به سمت اهداف
۰/۰۸۸۲	۲.۳ عملکرد سازمانی
۰/۲۲۲	۳.۳ شکایات

در این بعد وزارت صنعت، معدن و تجارت، ورزش و جوانان و نیرو بیشترین امتیاز و وزارت امور خارجه، وزارت دفاع و وزارت اطلاعات نیز کمترین امتیازات را کسب کرده‌اند. مؤلفه «پیشرفت به سمت اهداف» به‌عنوان اولین مؤلفه این بُعد، به بررسی وضعیت شفافیت پورتال در ارتباط با اهداف وزارتخانه می‌پردازد. این مؤلفه شاخص‌هایی همچون انتشار چشم‌اندازها، رسالت‌ها و اهداف وزارتخانه، شاخص‌های کمی ارزیابی و گزارش‌های وضعیت فرایند پیشرفت در راستای اهداف وزارتخانه را بررسی می‌کند. در این مؤلفه می‌توان وزارتخانه‌های صنعت، معدن و تجارت، ورزش و جوانان، نیرو، فرهنگ و ارشاد اسلامی و اقتصاد و دارایی را با کسب بیشترین امتیاز (دو امتیاز)؛ شفاف‌ترین سازمان‌ها و وزارتخانه‌های دادگستری، ارتباطات، امور خارجه، دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح و اطلاعات را با کسب کمترین امتیاز (صفر)، نهان‌ترین سازمان‌ها نام برد. به‌طور کلی میانگین امتیاز کسب‌شده در این مؤلفه ۰/۳۳۳ بوده و وزارتخانه‌ها بیشتر با انتشار چشم‌اندازها، رسالت‌ها و اهداف خود اندکی در این عرصه به شفافیت روی آوردند.

دومین مؤلفه در بُعد «دسترسی به نتایج»، مؤلفه «عملکرد سازمانی» است که به بررسی وضعیت شفافیت اطلاعات عملکردی وزارتخانه‌ها می‌پردازد. این مؤلفه انتشار شاخص‌هایی مثل گزارش‌های عملکردی، برنامه منظم بررسی عملکرد و مشخصات ارزیابان بررسی عملکرد وزارتخانه متبوع را بررسی می‌کند. در این مؤلفه وزارت صنعت، معدن و تجارت با ۳ امتیاز یکی از شفاف‌ترین سازمان‌ها در میان وزارتخانه‌ها ارزیابی شد و وزارتخانه‌های ورزش و جوانان، نیرو و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی با یک امتیاز تنها وزارتخانه‌هایی بودند که اندکی در این زمینه به شفاف‌سازی عملکرد خود اقدام کردند. به‌طور کلی میانگین امتیاز کسب‌شده در این مؤلفه ۰/۰۸۸۲ بوده و فقط ۴ وزارتخانه (۲۲ درصد) توانستند امتیازی دریافت کنند. به‌طور کلی به این بعد در پورتال‌های مورد مطالعه، به‌ندرت توجه شده و به توجه بیشتر مسئولان نیاز دارد.

سومین مؤلفه، «شکایات (حل اختلاف)» است که به بررسی وضعیت شفافیت شکایات دریافتی وزارتخانه‌ها و نتایج آنها می‌پردازد. به‌طور کلی میانگین امتیاز کسب‌شده در این مؤلفه ۰/۲۲۲ است. در این مؤلفه اکثر وزارتخانه‌ها تنها یک امتیاز را دریافت کرده و شش وزارتخانه (۳۳ درصد) باقیمانده هیچ‌گونه حرکتی در زمینه شفافیت و در عرصه انتشار اطلاعات شکایت صورت گرفته، انجام نداده‌اند. به عبارت دیگر در این مؤلفه به شاخص‌هایی همچون دسترسی

آنلاین برای رسیدگی به شکایات، انتشار لیست شکایات صورت گرفته و سوابق شکایات و نتایج آنها در وزارتخانه متبوع به ندرت توجه شده است. در این مؤلفه وزارتخانه‌های بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، راه و شهرسازی، وزارت کشور، امور خارجه، دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح و اطلاعات امتیازی دریافت نکردند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

لزوم شفافیت بر کسی پوشیده نیست و ضرورت بهره‌گیری از این ابزار کارآمد نیز در ایران بیش از پیش احساس می‌شود. شفافیت در یک کشور خودبه‌خود ایجاد نمی‌شود بلکه اقدامات و اصلاحات اساسی و به‌خصوص یک مطالبه جمعی را می‌طلبد. به الزاماتی نیاز است که می‌توان از مواردی همچون تدوین و تصویب زیرساخت‌های قانونی، فعال‌سازی واحدهای نظارتی و ارزیابی شفافیت و فرهنگ‌سازی اجتماعی و سازمانی در این حوزه را نام برد. همچنین ایجاد یک فضای احترام به آزادی بیان و حق اظهار نظر و حق پاسخ‌خواهی و پاسخگویی در ایجاد یک جامعه مشارکت محور مؤثر است. در این راه می‌توان از ابزارها و روش‌های نوین فناوری اطلاعات و ارتباطات و دولت الکترونیک بهره برد. یکی از این ابزارها، پورتال‌های اینترنتی بوده که از ضروری‌ترین ابزارها در اتخاذ اقدامات اساسی در عرصه شفافیت است.

برخی صاحب‌نظران شفافیت و آزادی اطلاعات را اصلی‌ترین روش جلوگیری از فساد، کشف فساد و حمایت از تمامیت حکومت می‌دانند (فرانکل، ۲۰۰۱: ۱). شفافیت یکی از اصول زیربنایی حق دسترسی به اطلاعات است. علاوه بر تأکید لزوم این حق به وسیله دولت‌ها در ماده ۱۹ اعلامیه جهانی حقوق بشر، در ایران نیز در قالب اصل ۲۳ و ماده ۵۸۲ قانون مجازات اسلامی به‌طور ضمنی و در ماده ۲ به‌طور صریح به قانون انتشار دسترسی آزادانه به اطلاعات اشاره شده است. همچنین در این قانون به فراهم‌سازی شرایط برای اجرای این حق نیز تأکید می‌شود. علاوه بر این در ماده ۱۰ این قانون به‌طور آشکار، اصول زیربنایی این حق یعنی شفافیت، پاسخگویی و مشارکت به رسمیت شناخته شده است (سلیمان دهکردی و افراسیابی، ۱۳۹۴: ۹۷). شفافیت به شهروندان اجازه می‌دهد که بر کیفیت خدمات عمومی نظارت کرده و کارمندان دولتی را برای جلب رضایت شهروندان تشویق می‌کند.

یافته‌های پژوهش نشان داد که وزارت صنعت، معدن و تجارت در حالت کلی به‌عنوان شفاف‌ترین سازمان در کشور فعالیت می‌کند. این وزارتخانه با انتشار اطلاعاتی مرتبط با مؤلفه‌های بُعد «دسترسی به نتایج» و ارائه گزارش‌های عملکردی در سه سطح روزانه، ماهانه و سالانه توانسته است به‌عنوان الگویی در این زمینه خود را نمایان کند. این امر بیانگر توجهات و

تلاش‌های مسئولان این وزارتخانه در حوزه مسائل مربوط به شفافیت و انتشار مواردی عملکردی از طریق پورتال خود است.

وزارت ورزش و جوانان که در رتبه دوم قرار گرفت با انتشار اطلاعاتی مرتبط با «اطلاعات منابع انسانی» و «دسترسی به نتایج» توانست امتیازات خوبی در این زمینه کسب کند و خود را به عنوان الگوی سایر وزارتخانه‌ها معرفی کرد. در صفحه اینترنتی مرکز فناوری اطلاعات و ارتباطات و تحول اداری وزارتخانه به انتشار اطلاعات برنامه‌ها و پروژه‌های اجراشده یا در دست اجرا پرداخته شده ولی سایر بخش‌ها از این عمل خودداری کردند. همچنین معاونت طرح و برنامه نیز با دسترس قرار دادن اسکن صورت‌جلسات و مصوبات خود یکی از بهترین رویکردهای شفافیت را در دستور کار خود قرار داده است ولی به دلیل بخشی‌نگری و عدم انجام در سطح کلی سازمان، امتیازی برای کار قابل تقدیر این مرکز و معاونت در نظر گرفته نشد. همچنین برخی شرح شغل‌ها توسط این وزارتخانه به بهترین وجه صورت گرفته ولی به دلیل انتشار ناقص و غیر منسجم از دریافت امتیاز محروم شدند.

در ارزیابی شفافیت پورتال وزارت علوم، تحقیقات و فناوری قسمتی تحت عنوان «پروژه‌های خاتمه‌یافته در طرح‌های عمرانی» در نظر گرفته شده و اطلاعات انتشاریافته در این قسمت حاوی اطلاعات کاملی از پیمانکاران، مشاوران، مختصات زمانی و مکانی برنامه و پروژه مورد ارائه شده که این مورد نیز قابل تقدیر و دریافت امتیاز است ولی به دلیل قدمت و عدم به‌روزرسانی ارسال گزارش و همچنین عدم حضور سایر معاونت‌های وزارتخانه در تکمیل این قسمت، وزارت علوم از دریافت امتیاز در این شاخص محروم شد. این‌گونه موارد در ارزیابی اغلب پورتال‌ها اتفاق افتاده و با اندک توجه مسئولان وزارتخانه و جلب همکاری سایر قسمت‌های سازمان، می‌توان شفافیت این‌گونه موارد را جامعه عمل پوشانده و مسائل مربوطه را مرتفع کنند.

همان‌طور که از نتایج ارزیابی برداشت می‌شود در میان ابعاد و مؤلفه‌های ارزیابی شفافیت پورتال‌های وزارتخانه‌ها، برخی وزارتخانه‌ها از انتشار موارد ساده‌ای همچون، دسترسی به قوانین جاری وزارتخانه، دسترسی به اطلاعات کارکنان و تماس با آنها، بیوگرافی وزیر، صلاحیت‌ها و شایستگی‌های شخص (اشخاص) کلیدی وزارتخانه و وظایف و مسئولیت‌های آنان خودداری کردند. شاید این‌گونه بتوان تفسیر کرد که محرمانه دانستن اطلاعات و فقدان اطلاع مسئولان از ابتدایی‌ترین مسائل قانون آزادی دسترسی به اطلاعات منتهی به این ضعف شده است. برخی اندیشمندان معتقدند که شفافیت و پاسخگویی، کلید همه روش‌های حکمرانی خوب برای اجرای برنامه‌های ضدفقر، تحقق مسئولیت مشترک، بودجه‌ریزی مشارکتی و مدیریت سازمان‌های جامعه مدنی هستند (فاکس، ۲۰۰۷: ۶۶۴). به همین علت برای تحقق اهداف و برنامه‌های حکمرانی خوب و دولت الکترونیک، می‌بایست به اقدامات اولیه شفافیت که در این بررسی به آن توجه شده

است، دقت بیشتری کرده و اصلاحات و رویکردهای جدیدی را در سازمان‌های دولتی ایران از نگاه شفافیت اتخاذ کرد.

همان‌طور که در پژوهش کلارک و همکاران (۲۰۱۵) سازمان‌های مورد بررسی، اقدامات ویژه‌ای در راستای شفافیت نداشتند، در این پژوهش نیز وزارتخانه‌های مورد مطالعه، اقدام چشمگیری صورت نداده‌اند ولی هر دو پژوهش توانستند اقدامات خوب و پایه‌ای سازمان‌ها در راستای شفافیت بیشتر را برجسته کنند. همچنین این پژوهش با ارزیابی شفافیت مؤلفه‌های منابع انسانی در وزارتخانه‌ها، ضمن تأکید بر اهمیت شفافیت در این حوزه، برخی از شاخص‌های این مؤلفه را نیز نمایان کرد.

با وجود آن که نرگسیان و همکاران (۱۳۹۴) از تعداد محدودی از مؤلفه‌های شفافیت استفاده کردند، در پژوهش بر تأثیر رسانه‌های اجتماعی آنلاین بر شفافیت و اعتماد عمومی تأکید کردند که این خود مؤید آن است که عدم اعتماد مردم به وزارتخانه‌های دولتی را می‌توان ناشی از عدم شفافیت وزارتخانه‌ها به واسطه رسانه‌های اجتماعی به‌ویژه وبسایت مربوطه دانست.

با توجه به ارتباط نزدیک شفافیت و حکمرانی الکترونیک، همان‌طور که این پژوهش وضعیت وبسایت‌های وزارتخانه‌های دولتی ایران را از نگاه شفافیت ضعیف و در سطوح اولیه شفافیت ارزیابی کرد، عبادی (۱۳۹۵) نیز در بررسی خود، وضعیت حکمرانی الکترونیک در پورتال وزارتخانه‌های کشور را در سطوح اولیه بلوغ مدل‌های خدمات رسانی الکترونیکی ارزیابی کرد. در همین راستا در هر دو مورد می‌بایست، توجه ویژه‌ای برای ارتقا به سطوح بالاتر صورت گیرد.

موارد بالا به گوشه‌ای از ویژگی‌های خاص شفافیت اشاره کرده و در ادامه نیز به‌منظور بهبود شفافیت برای هر یک از ابعاد و مؤلفه‌های شفافیت، پیشنهادهایی آمده است. همان‌طور که یافته‌ها نشان داد بعضی وزارتخانه‌ها در برخی ابعاد در وضعیت نامطلوبی قرار دارند. بدین منظور در راستای ارتقای بعد «دسترسی به اطلاعات و داده‌های اولیه» باید نکات زیر مد نظر قرار گیرد:

- انتشار اطلاعات اولیه در مورد قوانین جاری وزارتخانه، قوانین حاکم بر معاونت‌های مربوطه و سایر قوانین موجود در امور جاری وزارتخانه و نظم بخشیدن به نحوه انتشار آنها.
- انتشار فهرست کارکنان سازمان و جایگاه سازمانی آنها و ارائه اطلاعاتی همچون آدرس پستی، آدرس ایمیل، شماره تماس آنها برای برقراری ارتباط ارباب‌رجوع با کارکنان وزارتخانه در سطوح مختلف سازمان در یک مکان مشخص از سایت (نه به‌صورت پراکنده).
- تشکیل کمیته نظارتی شفافیت در وزارتخانه.

- انتشار اطلاعات لازم در مورد بودجه جاری وزارتخانه و بخش‌های مختلف وزارتخانه (معاونت‌ها) و تشریح قوانین و بایسته‌های حاکم بر آن.
- ارائه اطلاعات توصیفی از بودجه وزارتخانه و روند مصرف آن در قالب نمودارها و جداول ساده و قابل فهم و انتشار از طریق پورتال وزارتخانه.
- ارائه اطلاعات پست‌های سازمانی و شرح شغل‌های واحدهای مختلف وزارتخانه همراه با مشخص بودن جایگاه، وظایف و مسؤلیت‌های تک‌تک کارمندان.
- انتشار بیوگرافی شخص (اشخاص) عالی‌رتبه و کلیدی وزارتخانه (وزیر، مسئولان معاونت‌ها، مشاوران و...).
- انتشار اطلاعات حقوق و دستمزد و جبران خدمات شخص (اشخاص) کلیدی وزارتخانه.
- قابلیت تشخیص آنلاین حضور شخص در وزارتخانه از طریق پورتال.
- در راستای ارتقای بعد «مشارکت در تصمیم‌گیری می‌بایست نکات زیر مد نظر قرار گیرد:
- برقراری همکاری با سازمان‌های مردم‌نهاد برای همکاری و تعامل بیشتر با وزارتخانه برای حضور در جلسات و ارائه نظرات.
- بررسی، تدوین و انتشار قوانین، معیارها، صلاحیت‌ها و شرح رویه‌های لازم برای تبدیل شدن به یک ناظر رسمی مردمی.
- انتشار مختصات زمانی و مکانی جلسات (شامل محل برگزاری، تاریخ برگزاری، ساعت شروع و پایان جلسه) و محور موضوعی جلسه، چند روز پیش از موعد از طریق پورتال.
- انتشار اسامی اعضای جلسه، مهمانان، ناظران و مدعوان جلسه و جایگاه سازمانی آنها از طریق پورتال.
- انتشار گزارش‌های مکتوب جلسات به صورت منظم از طریق پورتال.
- در راستای ارتقای بعد «دسترسی به نتایج» می‌بایست نکات زیر مد نظر قرار گیرد:
- ارائه اطلاعات لازم در مورد اهداف، چشم‌اندازها، رسالت‌ها و برنامه‌ریزی‌های راهبردی وزارتخانه.
- برقراری امکان دسترسی به شاخص‌های کمی ارزیابی که عموم مردم امکان بهره‌برداری از آنها را به صورت آنلاین داشته باشند.
- ارائه مستندات و گزارش‌های عملکردی مربوط به سازمان در قالب‌های (فرمت) مختلف و به صورت فایل‌های قابل دانلود از پورتال.
- برنامه‌ریزی و ارائه یک برنامه منظم بررسی عملکرد سازمانی و انتشار اطلاعات آن از طریق پورتال.
- انتشار اطلاعات و یافته‌های به دست آمده از بررسی عملکرد کارکنان.

- ارائه امکانات در راستای دانلود فرم‌های مورد نیاز کاربران برای پیگیری درخواست‌های مربوط به قانون «دسترسی آزاد به اطلاعات» از طریق پورتال‌های دولتی.
  - فراهم آوردن امکانی که به کمک آن تمامی شکایات و بازخوردها و نتایج پیگیری آنها از طریق پورتال برای عموم قابل رؤیت و دسترسی باشند.
- موارد اشاره شده هم جنبه نظارت مردمی را فراهم کرده و هم این قابلیت را برای وزارتخانه‌ها ایجاد می‌کند تا از ظرفیت‌های دسترسی آزاد به اطلاعات و شفافیت در راستای ارتقای اعتماد عمومی، پاسخگویی و کیفیت عملکرد کارکنان دولتی و به‌ویژه کاهش فساد بهره‌مند شود. کنوانسیون جهانی مبارزه با فساد سازمان ملل متحد ضمن انتخاب روز جهانی مبارزه با فساد (۹ دسامبر، ۱۹ آذر) از تمامی مردم جهان و دولت‌ها خواسته است با کمک و همکاری یکدیگر برای رسیدن به جامعه‌ای عاری از فساد تلاش کنند. جامعه‌ای بتوانیم که با بهره‌گیری از تمامی ابزارها و سازوکارهای موجود و شفاف‌سازی محیط‌های سازمانی و اداری از ابعاد متفاوت عملکردی، شاهد آن باشیم. در پایان نیز به محدودیت‌های عملیاتی‌سازی شفافیت در کشور اشاره می‌شود:
- الف) مشخص نبودن متولی فناوری اطلاعات و دولت الکترونیک در کشور و ابلاغ دستورالعمل‌های مختلف از سازمان‌ها و شوراهای مختلف در عرصه فضای مجازی.
- ب) نبود آیین‌نامه‌های اجرایی در راستای قانون دسترسی آزاد به اطلاعات.
- ج) عدم اعتقاد مسئولان به شفافیت و نبود خواستگاه مردمی در رسیدن به این حق خود.
- د) جدید بودن موضوع شفافیت در کشور و عدم شناخت کافی از مزایا و معایب آن.
- شاید بتوان خلأ قانونی را یکی از مهم‌ترین موانع دانست که با تصویب و رفع موانع قانونی لازم برای اجرای شفافیت، می‌توان کشور را از نتایج و پیامدهای مثبت حق مزبور بهره‌مند کرد. در سال‌های اخیر نیز جمعی از نخبگان علمی و دانشگاهی با شکل‌گیری «گروه شفافیت برای ایران» در راستای رفع خلأهای قانونی و توسعه برنامه‌های آموزشی، پژوهشی و ترویجی شفافیت در تلاش هستند.^۱

فهرست منابع

- دانایی فرد، ح، الوانی، س م، و آذر، ع. (۱۳۹۲) روش شناسی پژوهش کمی در مدیریت، رویکردی جامع. تهران: صفار.
- درویش، ح، و عظیمی دهکردی، ف. (۱۳۹۵). بررسی تأثیر شفافیت سازمانی بر کاهش فساد اداری با میانجی‌گری اعتماد سازمانی (مطالعه موردی: کارکنان بیمارستان پانزده خرداد ورامین). مدیریت دولتی، ۸(۱)، ۱۶۶-۱۵۳.

۱. رجوع به سایت شفافیت برای ایران "transparency4iran.ir" پیشنهاد می‌شود.

- دیننگ، د. ا. ر. (۱۳۸۳). جنگ اطلاعات و امنیت (مترجم گروه مترجمان). تهران: انتشارات مؤسسه فرهنگی هنری پردازش هوشمند علائم.
- زینالی، صومعه، پ.، پورعزت، ع. ا.، و دودانگه، پ. (۱۳۹۲). کارکردهای استقرار دولت الکترونیک در ایران (مورد مطالعه: بانکداری الکترونیک). فصلنامه آینده پژوهی مدیریت، ۲(۲)، ۷۰-۵۰.
- سلیمان، دهکردی، ا.، و افراسیابی، ع. (۱۳۹۴). حق دسترسی آزاد به اطلاعات در نظام حقوقی بین المللی و ملی. فصلنامه علمی - ترویجی مطالعات بین المللی پلیس، ۶(۲۱)، ۱۰۰-۷۵.
- عبادی، ن. (۱۳۹۵). بررسی وضعیت بلوغ حکمرانی الکترونیک در پورتال وزارتخانه‌های کشور. مدیریت دولتی، ۳۸(۳)، ۴۸۷-۵۱۰.
- عبادی، ن.، و پیران نژاد، ع. (۱۳۹۳). حکمرانی الکترونیک در شهرداری ها: مطالعه پورتال شهرداری های کشور. مدیریت دولتی، ۲۶(۲)، ۲۸۸-۲۶۵.
- قلیپور، آ.، و پیران نژاد، ع. (۱۳۸۷). ارتقای اعتماد عمومی و دموکراسی الکترونیکی: تبیین نقش دولت الکترونیک. فصلنامه مدرس علوم انسانی، ۱۲(۱)، ۲۵۶-۲۱۹.
- کاستلز، م. (۱۳۸۲). عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ ج ۲: قدرت هویت، (ترجمه حسن چاوشیان، چاپ سوم) تهران: طرح نو.
- نرگسیان، ع.، هزیرافکن خلاری، ح.، و معینی کربکندی، م. (۱۳۹۴). مطالعه تاثیر رسانه‌های اجتماعی آنلاین بر شفافیت و اعتماد عمومی با اثر میانجیگری مشارکت عمومی (مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه تهران). فصلنامه علمی - پژوهشی مدیریت دولتی، ۷(۳)، ۶۳۷-۶۵۶.
- Akman, I., Yazici, A., Mishra, A. & Arifoglu, A. (2005). E-Government: A global view and an empirical evaluation of some attributes of citizens. *Government information quarterly*, 22(2), 239-257.
- Bernick, E. L., Birds, J. M., Brekken, K., Gourrier, A. G. & Kellogg, L. D. (2014). Explaining county government fiscal transparency in an age of e-government. *State and Local Government Review*, 46(3), 173-183.
- Borry, E. L. (2012). *Exploring determinants of governmental transparency: The case of municipal websites as a tool for proactive dissemination. In E-governance and civic engagement: Factors and determinants of e-democracy* (A. Manoharan & M. Holzer Eds.). PA: Information Science Reference.
- Castells, M. (2003). *The Power of Identity, The Information Age: Economy, Society and Culture* (H. Chavoshian, Trans. 3 ed.). Tehran: Tarh e no. (in Persian)
- Chambers, S. (2004). Behind closed doors: Publicity, secrecy, and the quality of deliberation. *Journal of Political Philosophy*, 12(4), 389-410.
- Clark, N. A., Ardron, J. A. & Pendleton, L. H. (2015). Evaluating the basic elements of transparency of regional fisheries management organizations. *Marine Policy*, 57, 158-166.
- Danaeifard, H., Alvani, S.M. & Azar, A. (2013). *Quantitative research methodology in management: a comprehensive approach*. Saffar, Tehran. (in Persian)

- Darvish, H. & Azimi Zachevani, F. (2016). The effect on reducing corruption organization Transparency mediated by organizational trust studied Khordad hospital staff Varamin. *Public Administration*, 8(1), 153-166. (in Persian)
- Denning, D. E. R. (2004). *Information Warfare and Security* (G. translators, Trans.). Tehran: Intelligent Signal Processing. (in Persian)
- Ebadi, N. (2016). The Maturity Level of E-Governance in Iran Ministry Portals. *Public Administration*, 8(3), 487-510. (in Persian)
- Ebadi, N. & Pirannejad, A. (2014). E-Governance in Municipalities: Studying the Iranian Municipalities' Portals. *Public Administration*, 6(2), 265-288. (in Persian)
- EGDI. (2016). *United Nations e-government survey 2016 - e-government in support of sustainable development*. Department of Economic and Social Affairs.
- England, R. E., John P. Pelissero, & Morgan, D.R. (2011). *Managing urban America*. 7th ed. Washington, DC: CQ Press.
- Fox, J. (2007). The uncertain relationship between transparency and accountability. *Development in Practice*, 17(4-5), 663-671.
- Frankel, M. (2001). *Freedom of information and corruption*. Paper presented at the Paper for the Global Forum on Fighting Corruption and Safeguarding Integrity: The Campaign for Freedom of Information.
- Gholipour, A. & Pirannejad, A. (2008). Promotion of Public Trust and E-Democracy: Exploration of the Role of E-Government. *Human Sciences MODARES*, 12(1), 219-256. (in Persian)
- Grimmelikhuisen, S.G. & Welch, E.W. (2012). Developing and testing a theoretical framework for computer-mediated transparency of local governments. *Public administration review*, 72(4), 562-571.
- Haque, M.S. (2002). E-Governance in India: Its Impacts on Relations Amongcitizens, Politicians and Public Servants. *International Review of Administrative Sciences*, 68(2), 231-250.
- Harder, C. T. & Jordan, M. M. (2013). The transparency of county websites: A content analysis. *Public Administration Quarterly* (37), 103-128.
- Heald, D. (2006). Transparency: The Key to Better Governance? In C. H. D. Heald (Ed.), *Varieties of transparency* (pp. 25-43). New York: Oxford University Press.
- Hood, C. (2006). Beyond Exchanging First Principles? Some Closing Comments *Transparency: The key to better governance?* In C. Hood and D. Heald, (pp. 3-23). New York: Oxford University Press.
- Jordan, L. & Van Tuijl, P. (2000). Political responsibility in transnational NGO advocacy. *World development*, 28(12), 2051-2065.

- Lowatcharin, G. & Menifield, C. E. (2015). Determinants of Internet-enabled Transparency at the Local Level A Study of Midwestern County Web Sites. *State and Local Government Review*, 0160323X15593384.
- Manoharan, A. (2013). A three dimensional assessment of US county e-government. *State and Local Government Review*, 45, 153-162.
- Meijer, A. (2009). Understanding modern transparency. *International Review of Administrative Sciences*, 75(2), 255-269.
- Middleton, M. R. (2007). Approaches to evaluation of websites for public sector services. In *Kommers, Piet, Eds. Proceedings IADIS Conference on e-Society, pages pp. 279-284*, Lisbon, Portugal.
- Nargesian, A. & Hozhabrafkan Kholari, H. & Moeieni, M. (2015). Study effect of social media on transparency & public trust with moderating role of public participation(case study: Tehran university students). *Public Administration*, 7(3), 637-656. (in Persian)
- Neuman, L.W. (1950). *Social research methods: Qualitative and quantitative approaches*. (H. Danaeifard & S. Kazemi, Trans.). Tehran: Mehraban Nashr. (in Persian)
- Oxford Dictionaries (2016). Retrieved from: [https://en.oxforddictionaries.com/definition/transparent & transparency](https://en.oxforddictionaries.com/definition/transparent%20and%20transparency).
- Porumbescu, G. (2015). Linking Transparency to Trust in Government and Voice. *The American Review of Public Administration*, 47(5).
- Rawlins, B.R. (2008). Measuring the relationship between organizational transparency and employee trust. *Public Relations Journal*, 2(2), 1-21.
- Soleiman Dehkordi, E. & Afrasiabi, A. (2015). The right to free access to information on national and international legal system. *International Police Studies*, 6(21), 75-100. (in Persian)
- Sunshine Review. (2011). Transparency checklist. Available in: https://ballotpedia.org/Transparency_checklist. (accessed August 25, 2016).
- Verhoeven, A. (2000). The Right to Information: a Fundamental Right? *Lecture at EIPA, Maastricht*.
- WJP. (2015). The WJP Open Government Index *World Justice Project*. Presented June 5th, 2015 at the Inter-American Development Bank in Washington, DC.
- ZeynaliSomeh, P., Pourezat, A. A. & Dodangeh, P. (2013). Functions of electronic government establishment in Iran (Study case: electronic banking). *Future Study of Management*, 2(2), 55-70. (in Persian)